

SMILJANA RISTIĆ BOJANIĆ*

KATEDRA ZA ORIJENTALISTIKU

FILOLOŠKI FAKULTET UNIVERZITETA U BEOGRADU

PROBLEM PREVOĐENJA SRPSKIH ODNOSNO-PRISVOJNIH PRIDEVA NA TURSKI JEZIK

Za razliku od prideva u srpskom jeziku, turski pridevi nemaju morfološke nastavke na osnovu kojih se mogu svrstati u posebnu kategoriju reči. Dok su u srpskom jeziku pridevi nesamostalne odredbene reči koje se stavljaju uz imenice da označe osobine bića, predmeta i pojava, turski lingvisti u prideve najčešće svrstavaju sve vrste reči koje određuju upravnu reč, tj. imenicu. Jedino se kvalitativni pridevi koji označavaju osobine ili kakvoću pojmova uz čija imena stoje mogu svrstati u kategoriju prideva. U turskom jeziku ne postoje prisvojni (posesivni) i odnosni pridevi. Pripadnost onome što označava imenica od koje su izvedeni, u turskom se najčešće izražava određenom genitivnom vezom, dok se odnos i veze druge vrste (npr. vrsta nečega, namena i sl.) iskazuju neodređenom genitivnom vezom. U ovom radu smo se dotakli problematike prevođenja srpskih odnosno-prisvojnih prideva na turski jezik. S obzirom na to da studenti turskog kao stranog jezika, u prvoj fazi učenja, za izražavanje različitih veza (posesivnih i odnosnih) najčešće mešaju upotrebu određene i neodređene genitivne veze, u radu smo nastojali da analizom primera zastupljenim u ispitnim i nastavnim zadacima iz savremenog turskog jezika ukažemo na probleme pri prevođenju takvih veza kao i da ih objasnimo.

Cljučne reči: odnosno-prisvojni pridevi, genitivne veze, srpski jezik, turski jezik

1. Uvod

Sa stanovišta tipološke klasifikacije, srpski i turski pripadaju različitim grupama jezika. Za razliku od srpskog kao flektivnog jezika gde koren reči srasta sa sufiksima, za turski jezik, kao aglutinativni jezik, karakteristično je da se sufiksi, kako tvorbeni tako i gramatički, prilago-

* smiljana.ristic.bojanic@fil.bg.ac.rs

đavaju reči a sufiksacija je transparentna. Poređenje ova dva jezika, tačnije poređenje njihovih strukturalnih obeležja koja podležu uporednom posmatranju, vrši se kontrastivnom metodom.

Mirjana Teodosijević (2004) smatra da „proces usvajanja turskog jezika kao stranog nije nimalo lak imajući u vidu da većina studenata upisuje studije turkologije na našem fakultetu bez ikakvog prethodnog poznavanja jezika” (Teodosijević 2004: 11). Stoga je jasno da je to proces koji zahteva vreme, veliku posvećenost i trud. Naš rad se bavi istraživanjem i analiziranjem problema i nedoumica sa kojima se studenti turskog jezika na osnovnim akademskim studijama susreću pri prevođenju srpskih odnosno-prisvojnih prideva na turski jezik. Primeri analizirani u radu su crpljeni iz korpusa rečenica zastupljenih u okviru ispitnih zadataka kao i na časovima vežbanja. Polazna pretpostavka jeste da su eventualne greške prilikom prevođenja posledica nedovoljno jasno razlučenih odnosa između datih konstituenata prilikom upotrebe genitivnih veza u turskom jeziku. U radu su posebno analizirane rečenice koje sadrže konstrukcije za koje se smatra da bi studentima mogle da predstavljaju najveći problem pri prevođenju na turski jezik.

2. Pridevi u srpskom i turskom jeziku

Definišući prideve kao posebnu vrstu reči u srpskom jeziku i ističući njihovu funkciju, Stanojčić i Popović (2014) ih opisuju kao „[...] nesamostalne odredbene reči koje se stavljaju uz imenice da označe osobine bića, predmeta i pojava označenih dotičnim imenicama [...]”, dodajući i to da „istu službu određivanja [...] imaju i kada označavaju osobinu koja se pripisuje pojmu u subjektu rečenice pomoću (imenskog) predikata” (Stanojčić i Popović 2014: 93). Bugarski (1991) ističe da „pridevi opisuju različite osobine onoga na što se odnose imenice uz koje stoje i čije kategorije preuzimaju”, takođe navodeći njihovu atributivnu i predikativnu upotrebu (Bugarski 1991: 102). Pridevi u srpskom jeziku slažu se sa imenicom uz koju stoje po rodu, broju i padežu, dok su pridevi u turskom nepromenljivi¹.

Značenja srpskih prideva su veoma raznovrsna. U Gramatici srpskoga jezika (2014) Stanojčić i Popović daju podelu prideva po značenju na: 1) opisne (kvalitativne) prideve; 2) prisvojne (posesivne) prideve; 3) gradivne prideve; 4) prideve vremenskog odnosa; 5) prideve prostornog odnosa i 6) prideve drugih odnosa (namene) (Stanojčić i Popović 2014:

¹ Za turski jezik je karakteristično nepostojanje kategorije gramatičkog roda.

93). S druge strane, pridevi², kao reči koje opisuju, kvalifikuju i određuju pojam iskazan imenicom, u turskom jeziku predstavljaju vrstu reči koju većina turskih gramatičara³ deli na: 1) opisne (*nitelik / niteleme / vasıflama / vasıflandırma sıfatları*) i 2) odredbene prideve (*belirtme sıfatları*) (Ergin 2013; Banguoğlu 2004; Korkmaz 2009; Gencan 2007; Hengirmen 2002). Međutim, u turskom jeziku ne postoje prisvojni pridevi (Čaušević 1996: 127), kao ni odnosni, stoga ne možemo govoriti o istoj vrsti reči u jezicima koje kontrastiramo u ovom radu (u srpskom jeziku je reč o pridevima, a u turskom o imenicama upotrebljenim atributski u genitivnim vezama), već ćemo ukratko objasniti ove obe kategorije, s posebnim osvrtom na odnosno-prisvojne prideve i njihova značenja u srpskom jeziku.

2.1. Genitivne veze u turskom jeziku

Kao što je već rečeno, a što će se videti iz primera koji će biti predmet analize, srpski odnosno-prisvojni pridevi se na turski prevode genitivnim vezama. Načelno gledano, „pravi“⁴ prisvojni pridevi najčešće se prevode određenom, a odnosno-prisvojni pridevi u širem smislu – kada nemaju značenje posedovanja – neodređenom genitivnom vezom.

Genitivne veze u turskom jeziku predstavljaju imeničke sintagme koje povezuju dve imenske reči. Prvi član takve konstrukcije je odreditelj (determinans) koji vrši službu atributa, a drugi član određeni (determinatum) koji predstavlja upravnu reč sintagme. Postoje tri vrste genitivne veze: određena, neodređena i pridevska genitivna veza⁵.

Određena genitivna veza (*belirttili isim tamlaması*) predstavlja konstrukciju u kojoj prvi član prima genitivni sufiks a drugi član prisvojni sufiks 3. lica jednine (*Orhan'ın evi* 'Orhanova kuća'). Određenom genitivnom vezom se označava određenost nekog pojma i iskazuju se posesivni odnosi, pripadnost: *Mustafa'nın kızı* 'Mustafina ćerka', *elbisenin rengi*

² U *Gramatici suvremenoga turskog jezika* Ekrem Čaušević ističe da je pridev u funkciji atributa, i u turskom jeziku, slabo razgraničen od drugih vrsta reči koje isto tako mogu imati funkciju atributa (Čaušević, 1996: 126). Ksenija Ajkut u knjizi *Kontrastiranje turskog i srpskog jezika* navodi da pridevi, koji su u turskom jeziku nepromenljive reči, uvek stoje ispred imenice koju određuju predstavljajući njen atribut i kao takvi ne primaju nijednu kategoriju nastavaka (Aykut 2011: 137).

³ Dok su u srpskom jeziku pridevi nesamostalne odredbene reči koje se stavljaju uz imenice da označe osobine bića, predmeta i pojava, turski lingvisti u prideve najčešće svrstavaju sve vrste reči koje određuju (determinans, odreditelj) upravnu reč, to jest imenicu (determinatum, određen).

⁴ Pod izrazom „pravi prisvojni pridevi“ podrazumeva se posesivnost u užem smislu kada je značenje pripadnosti povezano s određenošću.

⁵ U literaturi se sreću različiti nazivi za ove genitivne veze: prva, druga i treća genitivna veza; određeni, neodređeni i besufiksni izafet, i sl.).

'boja haljine' i sl. Prema K. Aykut (2011), turski genitiv je po značenju najbliži srpskom posesivnom genitivu i najčešće se prevodi upravo tom formom ili srpskim prisvojnim pridevima (Aykut 2011: 59–60), a ređe predložko-padežnim atributima.

U neodređenoj genitivnoj vezi (*belirtisiz isim tamlaması*) determinans ne prima nikakav nastavak, tačnije stoji u nominativu, a determinatum (takođe u nominativu) prima prisvojni sufiks 3. lica jednine: *çocuk topu* 'dečja lopta', *yaz günü* 'letnji dan' i sl. Ovom genitivnom vezom izražava se kategorijalno značenje, tj. ona služi za „označavanje kategorije ili vrste predmeta ili nekog pojma koji nema konkretnog denotata” (Čaušević 1996: 115). Aykut (2011) navodi da se u takvoj konstrukciji „determinans na srpski prevodi najčešće prisvojnim, gradivnim ili drugim pridevima [...]”, a neretko i pomoću nekih predloga i veznika, pa čak i celim srpskim zavisnim rečenicama (Aykut 2011: 50).

2.2. Odnosno-prisvojni pridevi u srpskom jeziku

Izvedeni odnosno-prisvojni pridevi grade se isključivo od imenica, dodavanjem sufiksa na tvorbenu osnovu imenice (Stanojčić i Popović 2014: 169). Sufiksi koji služe za građenje ovih prideva su -ov / -ev; -ovljev / -evljev / -ovlji / -evlji; -in; -ski; -ovski / -evski, -inski; -ji, -a, e / -iji, -a, -e i -inji, -a, -e (Stanojčić i Popović 2014: 170–172). Odnosno-prisvojni pridevi se u srpskom jeziku najčešće javljaju kao deo imeničke sintagme ('komšijin ključ') koju čine glavni konstituent, tj. centar ('ključ') i zavisni konstituent ('komšijin'). Ovi pridevi mogu biti i deo imenskog predikata i imati samostalnu upotrebu, o čemu će biti reči u daljem radu.

Pre nego što pređemo na analizu primera, kratko ćemo se dotaći pitanja podele izvedenih prideva u srpskom jeziku. Tradicionalne gramatike⁶ izvedene prideve dele na izvedene (odnosno-)prisvojne i izvedene opisne i njima slične (srodne) prideve (Stanojčić i Popović 1995: 144 i 2014: 169; Stevanović 1975: 540). Kada je reč o značenju, „u gramatici ovi [odnosno-prisvojni] pridevi su dobili naziv po prvom, osnovnom i najobičnijem njihovom značenju: oni označavaju da je pojam uz čije ime stoje u nekom od mogućih *odnosa* sa onim što znači motivna imenica, a najtipičniji od odnosa je *pripadanje*” (Stanojčić i Popović 2014: 170). Međutim, autori dalje naglašavaju kako se „značenja ovih prideva ne ograničavaju samo na značenje pripadanja, već obuhvataju i druge odnose,

⁶ Govoreći o prisvojnim pridevima, Stevanović takođe ističe činjenicu da svi pridevi sa ovim nastavcima nisu uvek prisvojni i da ne označavaju uvek pripadanje već mogu imati i druga značenja (Stevanović 1975: 540).

koji se obično označavaju i opisno – padežnim sintagmama”⁷, navodeći da odnosno-prisvojni pridevi mogu biti jednaki opisnim pridevima, bez obzira na termin kojim se nazivaju (Stanojčić i Popović 2014: 170).

Najveći broj studenata koji na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu tek počinju da izučavaju turski jezik navodi da se kao na referentnu literaturu u izučavanju gramatike oslanja na Gramatiku srpskog jezika Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića koja je prvenstveno namenjena srednjoškolicima, ali nesumnjivo prevazilazi tu svoju osnovnu namenu i koristi se i na univerzitetskom nivou. Zbog toga je ovaj rad baziran na odnosno-prisvojnim pridevima i njihovoj tvorbi opisanim u Gramatici srpskog jezika pomenutih autora.

3. Prevođenje srpskih odnosno-prisvojnih prideva na turski jezik

Polazna tačka u analizi prevođenja srpskih odnosno-prisvojnih prideva na turski jezik biće upravo formalni, gramatički oblik izvedenih odnosno-prisvojnih prideva. Kroz pregled nastavaka za građenje ovih prideva u srpskom jeziku analiziraćemo koje se vrste odnosa zapravo formiraju između dva pojma u sintagmi, a potom i kako se ti odnosi iskazuju u turskom jeziku.

3.1. Sufiks -ov / -ev

Prema Stanojčiću i Popoviću (2014), nastavak -ov / -ev je tipičan za značenjsku klasu prisvojnih prideva čije je značenje pripadanje, „tj. pojam uz čije ime pridev stoji pripada, po bilo čemu, onome što znače motivne imenice (po vlasništvu: bratova knjiga, po srodstvu: drugova sestra, po službenom odnosu: vojnikov starešina itd.)” (Stanojčić i Popović 2014: 170).

⁷ S druge strane Klajn, pišući o pridevskim sufiksima, daje nešto dugačiju podelu izvedenih prideva po značenju – deli ih na opisne, koji iskazuju neku osobinu, i odnosne, koji znače vezu sa nekim drugim pojmom (Klajn 2005: 186), pri čemu su prisvojni pridevi svrstani u odnosne. Imajući to u vidu, susrećemo se sa klasifikacionom i terminološkom nepodudarnošću koje se Klajn dotiče u knjizi *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku* (2003). Naime, pišući o izražavanju odnosa sufiksa -ski prema motivnoj imenici i dajući primere za odnosne prideve kao što su 'ženski', 'narodski', 'konjski' i dr., Klajn objašnjava: „Zasada je nerešeno pitanje da li se takvi odnosni pridevi mogu nazvati i prisvojnim, kao što po tradiciji čine gramatike (tako i Stanojčić i Popović 1999: 153), a čemu se protivi Stevović 1950: 59–60, uz pozivanje na Leskina 1914: 301, po kome ovaj sufiks označava vrstu a ne pripadnost [...]” (Klajn 2003: 302).

Ukoliko je u pitanju pridev nastao od imenice koja označava jedno određeno živo biće, kod prevođenja ovih odnosno-prisvojnih prideva na turski primećuje se najmanji broj grešaka jer je odnos pravog posedovanja između pojmova u sintagmi vrlo jasan i čvrst, i nedvosmisleno ukazuje na upotrebu određene genitivne veze u turskom.

Obišli smo pesnikov zavičaj.

Şairin memleketini gezdik. (određena genitivna veza)

Osmanova porodica stiže sutra iz Antalije.

Osman'ın⁸ ailesi yarın Antalya'dan geliyor. (određena genitivna veza)

Ovaj nastavak se javlja i u pridevima kao što su 'kupusov', 'hmeljev', 'hrastov' i sl. koji označavaju da „pojam uz čije ime stoje pripadaju vrsti koju označava motivna imenica, odn. potiču od nje (hrastov list, [...])” (Stanojčić i Popović 2014: 170). Ovakvi odnosi se, pak, na turskom izražavaju neodređenom genitivnom vezom: 'limunov sok' *limon suyu*, 'maslinovo ulje' *zeytin yağı*, 'kokosovo brašno' *Hindistan cevizi unu*, 'kantaronovo ulje' *kantaron yağı*, i sl.

Juče smo na pijaci kupili dve flaše maslinovog ulja.

Dün pazardan iki şişe zeytin yağı aldık.

Prijaće ti lipov čaj.

İhlamur çayı sana iyi gelir. (neodređena genitivna veza)

'Sunčeva⁹ svetlost' predstavlja vrstu svetlosti, stoga će u turskom biti formirana neodređena genitivna veza.

Koje su koristi sunčeve svetlosti?

Güneş ışığının (Güneş ışınının) faydaları nedir? (neodređena genitivna veza)

Ukoliko bi se konkretizovao pojam koji je već jedinstven u svojoj vrsti, onda bi u turskom jeziku bila upotrebljena određena genitivna veza – *güneşin ışığı* – i tada bi na srpski moglo da se prevede kao 'sunčeva svetlost', iako bi bolji prevod glasio 'svetlost Sunca'. Stoga bi trebalo obratiti pažnju na sintagmu 'Mesečeve mene' u kojem mene predstavljaju faze Meseca u kretanju oko Zemlje i pripisuju se Mesecu, pa u turskom stoji odnos iskazan određenom genitivnom vezom:

⁸ Pravopisna pravila nalažu da se padežni sufiksi apostrofom odvajaju od vlastite imenice.

⁹ Klajn se dotiče izvedenih prideva od reči Sunce i Mesec „za koje Skok 1951: 21 kaže da su prvobitno personifikacije” i dodaje da su tako nastali i drugi pridevi od imena nebeskih tela, kao što su Marsov, Saturnov itd. (Klajn 2003: 296).

Mlad mesec u astronomiji predstavlja prvu od Mesečevih mena.
Yeni ay, astronomide Ay'ın evrelerinden ilki. (određena genitivna veza)

U primeru sintagme 'paukova mreža' može se izvući značenje kako pripadnosti jedinki, tako i vrste mreže ('paučina'). U skladu sa tim značenjima, ova sintagma na turski može da se prevede kako određenom, tako i neodređenom genitivnom vezom, što zavisi od konteksta u kom je upotrebljena.

paukova mreža, mreža (nekog određenog) pauka – örümceğin ağı
paukova mreža, paučina – örümcek ağı

U srpskom jeziku postoje mnogobrojni primeri sintagmi sa prisvojnim privedima izvedenim od vlastitih imena, kada ti pridevi ne ukazuju na pravi odnos pripadnosti, već predstavljaju deo naziva (dela, pronalaska, izuma, perioda vladavine i sl.). Pojam iskazan imenicom više ne pripada osobi, nego je po njoj dobio naziv ('Ahilova tetiva' *Aşil tendonu* i sl.). Ovakve sintagme se na turski jezik prevode neodređenom genitivnom vezom¹⁰.

Šta je Arhimedov zakon?
Arşimet prensibi nedir?

Šta je najvažniji napredak Tamerlanovog doba?
Timur devrinin en önemli gelişmesi nedir?

3.2. Sufiks -ovljev / -evljev / -ovlji / -evlji

Ovi sufiksi se javljaju kod vrlo ograničenog broja reči: bratovljev, sinovljev, muževljev¹¹; bratovlji, sinovlji, muževlji (Stanojčić i Popović 2014: 170). Značenje prvih je pripadanje (bratovljeva knjiga), a drugih kvalitet, svojstvo (bratovlja ljubav).

bratovljeva knjiga – kardeşin kitabı (pripadanje – određena genitivna veza)
bratovlja ljubav – kardeş sevgisi¹² (kvalitet, svojstvo – neodređena genitivna veza)

¹⁰ Nabrajajući širok spektar odnosa koji se u turskom jeziku iskazuje neodređenom genitivnom vezom, turski lingvista Gendžan (2007) daje i primere veza u kojima determinans predstavlja vlastito ime a determinatum delo ili pronalazak, poput *Fuzuli Divanı* (Fuzulijev Divan), ali takođe navodi da se novija dela iskazuju određenom genitivnom vezom (Gencan 2007: 200).

¹¹ Klajn dodaje i pridev 'zetovljev' (Klajn 2003: 297).

¹² Izraz *kardeş sevgisi* se na srpski može prevesti i kao 'ljubav prema bratu ili sestri' ili 'bratska / sestrinska ljubav'.

Pridevi izvedeni od vlastitih imena na koje su dodati ovi nastavci, kao i pridevi sa nastavcima -ov / ev i -in, ne nose uvek obavezno značenje prave pripadnosti, iako motivna reč predstavlja jedno određeno živo biće. Na primer, 'Molotovljev koktel' je vrsta priručnog oružja koje je dobilo naziv po Molotovu i svakako ne predstavlja koktel koji pripada Molotovu. U ovom, kao i u sličnim primerima, pridev izveden dodavanjem sufiksa -ovljev / -evljev na vlastito ime ne nosi značenje pripadnosti već predstavlja deo naziva nečega, stoga se na turski prevodi neodređenom genitivnom vezom.

U parku su pronađena tri Molotovljeva koktela.
Parkta 3 tane Molotof kokteyli bulundu.

3.3. Sufiks -in

Kako je navedeno u Stanojčićevoj i Popovićevoj Gramatici (2014), sufiksom -in se izvode pridevi od imenica na -a (ž. i m. roda), i njime se mogu izvesti „prvo prisvojni sufiksi sa značenjem pripadanja jedinki označenom motivnom jedinicom (sestrina knjiga), a onda i pridevi koji označavaju pripadanje vrsti označenoj motivnom imenicom (ružino ulje) čime i pridevi na -in postaju opisni” (Stanojčić i Popović 2014: 170).

Srpski odnosno-prisvojni pridevi sa nastavkom -in se na turski prevode dvojako: određenom genitivnom vezom kada označavaju pravu pripadnost i kada se odnose na određenu jedinku, ili neodređenom genitivnom vezom kada označavaju pripadanje vrsti, kategoriji.

Zaboravila sam kako se zove Milina drugarica.
Mila'nın arkadaşının ismini unuttum. (određena genitivna veza)

Ženino pravo ime nije obelodanjeno.
Kadının gerçek adı açıklanmamıştır. (određena genitivna veza)

Gde se prodaje ružino ulje?
Gül yağı nerede satılır? (neodređena genitivna veza)

Od čega se sve sastoji Zemljina kora?
Yer kabuğu nelerden oluşur? (neodređena genitivna veza)

Klajn (2003) napominje da postoji dosta izuzetaka od pravila po kome se prisvojni pridev gradi samo od imena živih bića, navodeći primere iz naučnih terminologija poput 'dugin' (dugine boje), 'živin' (stub), kao i prideve od imena ustanova poput 'Akademijin', 'Zvezdin', 'Politikin' i sl. (Klajn 2003: 289). Međutim, u turskom jeziku odnos konstitue-

nata u takvoj sintagmi može da bude izrečen i neodređenom genitivnom vezom:

Direktor nije odgovorio na pitanje Politikinog kolumniste.
Müdür, Politika koşe yazarının sorusuna cevap vermedi.

Sinoć su Zvezdini navijači proslavili titulu.
Dün gece Kızılyıldız taraftarları şampiyonluđu kutladı.

3.4. Sufiks -ski

Tumačeći nijanse u značenju ovog veoma produktivnog sufiksa, Stanojčić i Popović (2014) ističu da su „ovako izvedeni pridevi *posesivni* (*prisvojni*) onda kada označavaju da pojam uz čije ime stoje pripada *individualisanom* (tačno određenom) pojmu označenom motivnom imenicom” (Stanojčić i Popović 2014: 171), navodeći sledeći primer:

Molim vas, sačekajte me u fakultetskom dvorištu. (=... sačekajte me u dvorištu ovog / našeg fakulteta)
Lütfen, beni fakültenin bahçesinde bekleyin. (određena genitivna veza)

Ovakav odnos pripadnosti nekom neživom predmetu ili skupu u turskom jeziku izrečen je određenom genitivnom vezom. Međutim, Stanojčić i Popović dalje navode sledeće: „Kad označavaju druge odnose, ili čak i pripadanje pojmu motivne imenice kao vrsti, dakle – svakoj jedinki (ili svim jedinkama date vrste) i ovi pridevi označavaće isto što i opisni pridevi (svojstvo, kvalitet, osobinu): školski rad, seoski život, gradsko ponašanje” (Stanojčić i Popović 2014: 171). Isti oblik srpskog odnosno-prisvojnog prideva, u zavisnosti od stepena određenosti, u turskom može biti iskazan određenom ili neodređenom genitivnom vezom:

Jučerašnji čas je održan u školskom dvorištu.
Dünkü ders okulun bahçesinde yapıldı. (pripadnost određenom pojmu – određena genitivna veza)
Dünkü ders okul bahçesinde yapıldı. (vrsta, svojstvo – neodređena genitivna veza)

Dakle, ukoliko nije u pitanju pripadanje određenom, individualizovanom pojmu, srpski odnosno-prisvojni sufiksi na -ski se na turski jezik najčešće prevode neodređenom genitivnom vezom ('gradska uprava (administracija)' *Şehir yönetimi*, 'školski zadatak' *okul ödevi*, 'srpski jezik' *Sırp dili*, 'Mikenska civilizacija' *Miken Uygurluđu*, 'roditeljski sastanak' *veli toplantısı*, 'Univerzitetska biblioteka' *Üniversite Kütüphanesi*, 'grad-

ska buka' *şehir gürültüsü*, 'fakultetska diploma' *fakülte diploması*, 'seoska škola' *köy okulu* i sl.).

Svakog jutra bi odlazio do seoske škole.
Her sabah köy okuluna giderdi.

Zanimljiv je i sledeći primer: sintagma 'beogradske ulice' označava kako pripadnost ulica gradu Beogradu, ali isto tako nosi i opisne značenjske nijanse gde se govori o ulicama svojstvenim Beogradu. Međutim, konkretna pripadnost bi u srpskom jasnije mogla da se iskaže upotrebom genitiva ('ulice Beograda'), a tada bi na turskom jeziku bila oformljena određena genitivna veza (*Belgrad'in sokakları*).

Beogradskim ulicama se širio miris jeseni.
Belgrad sokaklarına sonbahar kokusu yayılıyordu.

3.5. Sufiks -ovski / -evski, -inski

Prema Stanojčiću i Popoviću, pridevi koji su izvedeni složenim sufiksima -ovski / -evski, -inski više ukazuju na osobine nego na pripadnost (Stanojčić i Popović 2014: 171). Takvi pridevi se na turski prevode neodređenom genitivnom vezom.

Da li biste mogli da nam ispričate istoriju Prinčevskih ostrva?
Prens Adalarınin tarihçesini bize anlatır mısınız? (na turskom poznatija samo kao *Adalar*)

Kod sisara je materinski instinkt veoma snažan.
Memelilerde annelik içgüdüsü çok güçlüdür.

3.6. Sufiks -ji (-ja, -je) / -ij (-i, -a, -e)

U Gramatici (2014) je navedeno da se ovom vezanom sufiksalsnom morfemom izvode „pridevi koji primarno označavaju pripadnost vrsti i njihovu osobinu (kategorija opisnih prideva)” (Stanojčić i Popović 2014: 172). Tako izvedeni pridevi se na turski jezik uglavnom prevode neodređenom genitivnom vezom: 'žablji bataci' *kurbağa bacakları*, 'dečja lopta' *çocuk topu*, 'mačja dlaka' *keci tüyü* i sl.¹³

¹³ Međutim, zanimljiv je turski prevod primera 'Gde su koferi? U dečijoj sobi.':

Bavullar nerede? Çocuk odasında. (kvalifikacija – neodređena genitivna veza)
Bavullar nerede? Çocukların odasında. (pripadnost; u sobi koja pripada deci (množina!) – određena genitivna veza)

Da li voliš žablje batake?

Kurbağa bacakları sever misin?

Koliko su koštale dečje cipele koje si kupila ćerki?

Kızına aldığım çocuk ayakkabısının fiyatı ne?

3.7. Sufiks -inji (-a, -e)

Stanojčić i Popović ističu da se sufiksom -inji (-a, -e) primarno izvode „pridevi sa značenjem pripadnosti vrsti, pa su time i oni u kategoriji opisnih prideva” (Stanojčić i Popović 2014: 172). Ovaj sufiks je manje produktivan u savremenom srpskom jeziku. Na turski jezik se prevodi neodređenom genitivnom vezom: 'detinji plač (dečji plač)' *çocuk ağlaması*, 'pčelinji vosak' *bal mumu* i sl.

4. Proširene sintagme

Imeničke sintagme mogu biti i proširene, npr. 'onaj Nikolin prijatelj', 'svaki Volkanov dolazak' i sl. Pri prevođenju ovakvih proširenih konstrukcija sa srpskog jezika na turski mora se voditi računa o semantičko-gramatičkoj poziciji konstituenata kako ne bi došlo do logičke greške¹⁴. Kako svaki pridevski atribut ima svoju posebnu ulogu u građenju srpske sintagme pokazujući neku karakteristiku imeničkog pojma, identifikujući ga ili povezujući sa nekim drugim imeničkim pojmom, njihove razlike u funkciji i značenju „odražavaju se i u njihovoj tešnjoj ili manje tesnoj vezi s imeničkim pojmom, odnosno u njihovom rasporedu – bliže imenici, odnosno dalje od nje (a bliže početku sintagme)” (Stanojčić i Popović 1995: 253; 2014: 274). U turskoj sintagmi, u ovom slučaju u određenoj genitivnoj vezi, svaki član takve konstrukcije može imati svoj atribut ili attribute koji će stajati ispred imenice na koju se odnose. U proširenoj turskoj sintagmi se pri izražavanju pravog posesivnog odnosa zadržava konstrukcija sa genitivnom vezom, dok se u takvim sintagma ma u srpskom menja vrsta atributa:

- a. onaj Anin lepi prsten (kongruentni atribut) – *Ana'nın o güzel yüzüğü*
- b. prsten one lepe Ane (padežni atribut s pridevskim značenjem) – *o güzel Ana'nın yüzüğü*

¹⁴ Greške u prevođenju proširenih imeničkih sintagmi na turski ponekad se javljaju u vidu pogrešnog reda reči, tako što onaj ko prevodi može da bude povučen redosledom reči u srpskoj konstrukciji i da sintagmu 'onaj Anin lepi prsten' prevedu kao *o Ana'nın güzel yüzüğü* ('lepi prsten one Ane') ne menjajući mesto zameničkog atributa onaj (o) u sintagmi, što dovodi do logičke pogreške i neuspelog prevoda.

- c. lepi prsten one Ane (padežni atribut s pridevskim značenjem)
– o *Ana'nın güzel yüzüğü*

Proširena konstrukcija kojom se iskazuje nedvosmisleno prisvojno značenje u srpskom, a koja u sebi sadrži i prisvojni (posesivni) genitiv i prisvojni pridev, na turski jezik se prevodi lančanom genitivnom vezom:

kuća Todorove drugarice – *Todor'un arkadaşının evi*

5. Samostalna upotreba odnosno-prisvojnih prideva

Prisvojni pridevi u srpskom jeziku mogu da stoje i samostalno. Prisvojni pridev kao deo imenskog predikata srpske rečenice na turski se prevodi imenicom sa genitivnim nastavkom.

Ova kuća je Lukina.¹⁵

Bu ev, Luka'nın(dir).

(u odnosu na: Ovo je Lukina kuća. *Burası, Luka'nın evi(dir).*)

Srpski samostalni prisvojni pridevi mogu se upotrebiti i u imeničkoj funkciji i na turskom izraziti genitivom imenice sa dodatkom persijske odnosno zamenice *-ki* (Teodosijević 2004: 249; Aykut 2011: 67). Tako oformljena imenica može dalje da se deklinira, pri čemu se pre padežnog nastavka dodaje pronominalno *n*.

Ajšina tašna je lepša od Bernine. Da li si videla Berninu?

Ayşe'nin çantası Berna'nınkinden güzel. Berna'nınkini gördün mü?

Imenica u genitivu sa nastavkom *-ki* u turskom može da primi i nastavak za množinu (*Ayşe'ninkiler*) i tada označava porodicu, ukućane.

Milini su nas pozvali na koncert.

Mila'ninkiler bizi konsere davet ettiler.

Pribegavanje jezičkom ekonomisanju ogleda se i u sažetim rečničnim formama u određenim komunikativnim situacijama. Odnosno-prisvojni pridevi mogu samostalno da stoje kada čine nepotpunu rečenicu (najčešće kao odgovor na određeno pitanje), pri čemu je ta rečenica lišena suvišnih jezičkih elemenata, tačnije ponavljanja reči sadržanih u postavljenom pitanju. U turskom jeziku u takvim rečenicama samostalno

¹⁵ Ovakva konstrukcija se na turski može prevesti i imenicom u dativu nakon koje sledi postpozicija *ait*: *Bu ev Luka'ya ait(tir)*. Ova kuća pripada Luki. (predikatska posesivnost)

može da stoji samo determinans određene genitivne veze. Determinans neodređene genitivne veze ne može stajati kao samostalan konstituent u rečenici, već mora biti iskazan u okviru sintagme čiji je neodvojiv deo.

- Čija je ova knjiga?
- Nevenina.
- *Bu kitap kimin?*
- Nevena'nın.

- Koje si ulje koristio?
- Maslinovo.
- *Ne yağı kullandım?*
- Zeytin yağı.

- U kom dvorištu ste se igrali?
- U školskom.
- *Hangi bahçede oynadınız?*
- Okul(un) bahçesinde.

6. Ispuštanje prisvojnog sufiksa u određenoj genitivnoj vezi

Kada su oba člana posesivne konstrukcije tj. određene genitivne veze u turskom jeziku lična imena, može doći do ispuštanja prisvojnog sufiksa sa drugog člana genitivne veze. Kada se zadržava prisvojni sufiks naglašava se posesivni odnos ('Mertova Ajšegul' *Mert'in Ayşegül'ü*), dok se izostavljanjem tog sufiksa ('Mertova Ajšegul' *Mert'in Ayşegül*) „implicira određena samosvojnost i individualitet osobe” (Čaušević 1996: 113).

Luis (2000) se u svojoj gramatici takođe dotiče ovog slučaja objašnjavajući kako „seljaci” ne dodaju prisvojni sufiks 3. lica jednine na vlastito ime „nakon imena oca ili porodičnog imena u genitivu” dajući sledeće primere: *Ahmed'in Mustafa* (Ahmedov sin Mustafa), *Ariflerin Abbas* (Abas, sin Arifovih), *Kara Ahmetlerin Leyla* (Lejla, ćerka Kara Ahmetovih) (Lewis 2000: 43). Gendžan (2007) navodi kako se iz genitivnih veza može ispustiti reč 'ćerka, sin, ...' kada se pomene njihovo vlastito ime: *Muhtarın (oğlu) Memiş* ('Muhtarov (sin) Memiš') (Gencan 2007: 204).

7. Ispuštanje genitivnog nastavka u određenoj genitivnoj vezi

Veoma je zanimljiv slučaj kada se, umesto određenom genitivnom vezom, porodični odnosi u turskom jeziku mogu iskazati neodređenom

genitivnom vezom. Determinans može biti u nominativu u izrazima kojima se kazuju porodični odnosi: *Bedri eşi Fatma* (Bedrijeva supruga Fatma), *Hasan kızı Sevim* (Hasanova ćerka Sevim), *Ismail oğlu Mehmet*¹⁶ (Ismailov sin Mehmet) (Lewis 2000: 43). Ovaj slučaj je dobio svoju ukapljenu formu u vidu turskih prezimena koja se završavaju na *-oğlu* (njegov sin): *Ahmetoğlu* (umesto *Ahmet'in oğlu* – Ahmetov sin / Ahmetović), *Davutoğlu*, *Mehmetoğlu*, itd. Takva prezimena su česta u turskom.

Pažnju treba obratiti i na slučaj ispuštanja genitivnog nastavka u određenoj genitivnoj vezi kada nisu u pitanju rodbinski odnosi, koji se može sresti u savremenom turskom jeziku, a posebno u jeziku medija i reklame.

Tarkan hayranlarına müjdeli haber!

Lepa vest za Tarkanove obožavatelje!

Sintagma 'Tarkanov koncert' se na turski jezik može prevesti određenom ili neodređenom genitivnom vezom: *Tarkan'in konseri* i *Tarkan konseri*. Dok se upotrebom genitivnog nastavka kod prvog člana (determinansa) genitivne veze nedvosmisleno ukazuje na posesivni odnos, upotrebom nominativa, tačnije, izostavljanjem genitivnog nastavka kod prvog člana u ovakvoj konstrukciji akcenat se stavlja na drugi član genitivne veze (determinatum) i kvalifikuje ga. U ovom konkretnom primeru se govori o koncertu, vrsti manifestacije čiji nazivi inače uvek stoje u neodređenoj genitivnoj vezi sa imenicom koja označava vrstu manifestacije (*Tanpınar Edebiyat Festivali* – 'Festival književnosti Tanpınar' i sl.). U ovom slučaju je reč o poznatom „pojmu”, tačnije o ličnosti iz javnog života, stoga ne dolazi do problema u razumevanju iako je izostavljen nastavak za genitiv. Međutim, većina govornika turskog jezika ipak ne bi mogla jasno i precizno da objasni zbog čega se i u kojim situacijama sreće upotreba određene genitivne veze sa izostavljenim genitivnim nastavkom, stoga je razumljiva činjenica da je stranim studentima turskog jezika ponekad teško da razumeju ovakve neobične jezičke pojave ili gramatičke izuzetke.

8. Zaključak

Jedna od prvih nedoumica sa kojom se, kako u opštoj komunikaciji tako i u prevođenju, susreću strani studenti turskog jezika na početku učenja jeste izražavanje posesivnih i drugih odnosa u turskom jeziku. Studenti su, u prvoj fazi učenja jezika, često nesigurni pri prevođenju

¹⁶ Ovakve konstrukcije sa izostavljenim genitivnim sufiksom mogu se videti u natpisima na nadgrobnim spomenicima u Turskoj.

konstrukcija sa srpskim odnosno-prisvojnim pridevima i neretko u turskom mešaju upotrebu određene i neodređene genitivne veze.

Analizom datih primera uočena su načelna preklapanja u određivanju vrste odnosa između konstituenata u sintagmama u oba jezika. Dolazi se do zaključka da srpski odnosno-prisvojni pridevi sa imenicom uz koju stoje, s jedne strane, nose značenje pripadnosti i tada se na turski jezik prevode određenom genitivnom vezom, a s druge strane, neki odnosno-prisvojni pridevi obuhvataju i druge odnose koji su karakteristični za neodređenu genitivnu vezu u turskom. U srpskom jeziku nijanse u značenju odnosa u imeničkim sintagmama sa odnosno-prisvojnim pridevima zavise i od sufiksa i od motivne reči od koje je izveden pridev, kao i semantičkog odnosa konstituenata u sintagmi. Dakle, kada je u pitanju „pojedinačno” + „živo” (konkretna i pojedinačna pripadnost, određena jedinka) u srpskom jeziku se upotrebljavaju odnosno-prisvojni pridevi izvedeni sufiksima -ov / -ev i -in kojima se izražava „prava” prisvojnost (Ivanin: koji pripada Ivani), a koja najčešće podrazumeva i određenost pa se u turskom gradi određena genitivna veza. Ukoliko je reč o *pripadnosti vrsti, klasi bića, množini lica ili pojma, neživom predmetu ili skupu i o neodređenom živom / neživom pojmu*, u srpskom se takvim odnosno-prisvojnim pridevom označavaju i druge vrste odnosa, poput osobine, porekla, namene, kategorije i sl. (školski: koji se odnosi na školu), što se u turskom jeziku iskazuje neodređenom genitivnom vezom.

Iz analize primera datih u radu potvrđuje se i to da je semantički odnos između odreditelja i određenog (određen naspram neodređenog pojma ili 'prava pripadnost' naspram 'pripadnosti vrsti/kategorijalni odnos') donekle transparentniji i jasnije preciziran u turskom jeziku u odnosu na srpski. Međutim, iako se ovi odnosi oslanjaju na jezičke zakonitosti, nikako ne bi trebalo prenebregnuti i faktor poznavanja jezičke stvarnosti.

Kontrastiranje srpskog i turskog jezika i utvrđivanje sličnosti i razlika među njima i između njihovih različitih jezičkih sistema ima veoma značajnu ulogu u savlađivanju određenih gramatičkih kategorija i usvajanju tačnih jezičkih struktura. Analiziranje problema i eventualnih grešaka bez sumnje doprinosi unapređenju nastave i procesa usvajanja stranog jezika.

Literatura

- Aykut, Ksenija. 2011. *Kontrastiranje turskog i srpskog jezika*. Lapovo: Kolor Pres.
- Banguoğlu, Tahsin. 2004. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bugarski, Ranko. 1991. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Čaušević, Ekrem. 1996. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ergin, Muharrem. 2013. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayın / Tanıtım.
- Gencan, Tahir Nejat. 2007. *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç.
- Hengirmen, Mehmet. 2002. *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Klajn, Ivan. 2003. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo. Sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klajn, Ivan. 2005. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Korkmaz, Zeynep. 2009. *Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lewis, G. L. 2000. *Turkish Grammar*. New York: Oxford University Press.
- Stanojčić, Živojin, Popović, Ljubomir. 1995. *Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stanojčić, Živojin, Popović, Ljubomir. 2014. *Gramatika srpskog jezika: za gimnazije i srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stevanović, Mihailo. 1975. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- Teodosijević, Mirjana. 2004. *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*. Beograd: Čigoja štampa.

THE PROBLEM OF TRANSLATING SERBIAN RELATIONAL-POSSESSIVE
ADJECTIVES INTO TURKISH

Summary

Turkish adjectives, being different from adjectives in the Serbian language, do not have morphological suffixes on the basis of which it is possible to classify them into a particular category of words. While in the Serbian language, adjectives are non-independent prescriptive words that are placed alongside of nouns in order to designate the qualities or attributes of beings, objects or phenomena, Turkish linguists most often classify within adjectives all forms of words that determine the noun. Only qualitative adjectives that designate qualities or the attributes of words may be classified into the category of adjectives. Possessive and relational adjectives do not exist in the Turkish language. Possessive forms are most frequently expressed in the Turkish language by definite

genitive constructions, while the relationships of other kinds (e.g., the kind or type of something, its purpose, etc.) are expressed with indefinite genitive constructions. In this paper we have addressed the problems of translating Serbian relational-possessive adjectives into the Turkish language. Bearing in mind that students of Turkish (for whom Turkish is a foreign language), in their first phase of study, especially when expressing diverse relations, most frequently tend to confuse the usage of definite and indefinite genitive constructions, we have, thus, – by means of the analysis of the examples presented in the examination and course exercises in modern Turkish – endeavored in this paper to point out the existing problems that arise during the translation of such constructs and have undertaken the task of explaining the reasons for their occurrence.

Key words: relational-possessive adjectives, genitive constructions, Serbian language, Turkish language